

DİNLER TARİHİ DERNEĞİ YAYINLARI/2

Dinler Tarihi Araştırmaları-II

(Sempozyum: 20-21 Kasım 1998, Konya)

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	75059
Tas. No:	209 DİN.T

ANKARA

2000

YENİ AHİD'DE DİN VE DİN ANLAYIŞI

Prof. Dr. Ömer Faruk HARMAN

Hangi isimlerle ifade edilirse edilsin dinî duygu ve tecrübe bütün insanlarda mevcuttur. Topraktan yaratılan insan, kendi güçsüzlüğünü idrak ile yaratıcısına saygı ve teslimiyet duygusu taşımakta ve bu duyguyu değişik kelime ve fiillerle ifade etmeye çalışmaktadır.

Yüce bir kudretin (veya kudretlerin) varlığını zihnen kabul edip ona bağlanma ve onun için bir takım fiilleri yapma zarureti hissetme olgusu şeklinde kendini gösteren ve kutsalın tecrübesi olan din, çeşitli din ve kültürlerde farklı kelimelerle ifade edilmiş, kendisine farklı anlamlar yüklenmiştir. Aynı şekilde, her ne kadar dini terminoloji bakımından oldukça zayıf ise de¹ Hıristiyan kutsal kitabında da din kavramını ifade etmek üzere çeşitli terimler kullanılmıştır.

Yeni Ahid, hıristiyan kutsal kitabının sadece hıristiyanlara ait kısmıdır. Kitab-ı Mukaddes'in bu bölümünde İnciller, Rasullerin İşleri, Pavlus'un, Petrus'un ve Yuhanna'nın Mektupları, Yakup ve Yahuda'nın birer mektubu ve Yuhanna'nın Vahyi bulunmaktadır. M.S. I. Yüzyılda kaleme alınan ve IV. Yüzyılda resmen kutsal kitaplar olarak tasdik ve ilan edilen bu külliyet Grekçe yazılmıştır. Diğer taraftan putperest Roma topraklarında yayılan Hıristiyanlığın oluşumunda Yahudilik temel zemini teşkil etmekte, paganizm ve gnostisizm ile birlikte helenistlik felsefenin de etkisi söz konusu olmaktadır. Bu sebeple Yeni Ahid'deki dini terimlerde hem bu kitapların ilk yazı dili olan Grekçe hem de en önemli tercüme dili olan Latince'deki temel dini kavramlarla Yahudilik ve helenistlik düşüncedeki telakkilerin rolü vardır. Mesela Kitab-ı Mukaddes yazarları Eusebeia (saygı, kulluk) ve diğer bazı kavramları Greklerden almışlardır. Helen dünyası bu kelimelerin sadece anlamlarını hazırlamakla kalmamış, bu kavramların ifade ettiği dindarlığı kendi ilahlarına karşı göstermişlerdir.

Hz. İsa İsrail oğullarındandır ve onlara gönderilmiştir. İsrail oğullarına, on-

¹ Cl. Geffre, "Religion et Religions", Catholicisme, XII, 785.

ların konuştuğu dilde yani Aramice hitap etmiş, Tevrat'ı tasdik etmiş, temelde ve genel çerçevede Tevrat hükümlerini uygulamış, sinagoglarda ibadet etmiş, bazı konularda yeni hükümler getirmiş, mevcut kurallara yeni yorumlar kazandırmış, İsrail oğullarının kaybettikleri veya ihmal ettikleri özü onlara hatırlatmıştır. Dolayısıyla Yeni Ahid'deki dini telakkide, insanın yeri, yaratılmışlığı, yaratıcısına karşı görevleri gibi konularda yeri, yaratılmışlığı, yaratıcısına karşı görevleri gibi konularda yahudi anlayışının rolü büyüktür; ancak Yeni Ahid'in yazı dili ve bu dildeki kavramlarla, yazıldığı ortamın telakkilerinin de etkisi söz konusudur.

Biz burada konuyu bütün yönleriyle ele almaktan çok, sadece Yeni Ahid'de dini ifade eden ve bu anlamda kullanılan bazı temel kavramlar üzerinde duracağız.

I. Yeni Ahid'de din ile ilgili kavramlar:

Yeni Ahid'de dini ifade eden birçok kavram yer almaktadır. Bu temel dini kavramların başında, putperest Romalılarca kullanılan, daha sonra da Hıristiyanlarca vaftiz edilen ve bugün batı dillerinde dini ifade eden Religion kelimesi bulunmaktadır.

1. Religion:

Bugün batı dillerinde din karşılığı kullanılan RELIGION kelimesi Latince menşelidir ve bu terimin Kitab-ı Mukaddes'te tam karşılığı yoktur.²

a) Klasik Latince'de Religio Terimi:

Hıristiyanlarca batıl inançlara karşı Hıristiyanlığın gerçek din (vera religio) olduğunu göstermek için alınıp kullanılan "religio" kelimesi, klasik Latince'de özellikle de Romalılarda "Üstün güç ve kudretlere karşı gerekli saygı ve korku içerisinde kültle ilgili kural ve davranışların itina ile yerine getirilmesini" ifade etmektedir.³

Religion kelimesi farklı dini gerçeklikleri ihtiva eden genel bir terimdir. Hem dindar kişinin iç dünyasını ve durumunu hem de bu iç dünyanın yansıması olan çeşitli tezahürleri ifade etmektedir.

² H. Cazelles, "Religion d'Israel", Dictionnaire de la Bible Supplement, X, 240.

³ M. Meslin, L' Experience Humaine du Divin, Paris 1988, s.27.

Religio kelimesi, “dinî bağlılık, korkuyla karışık saygı, hürmet, ihtiram, din, batıl itikat, kutsallık, dini tören, dini kurallara uyma, tanrılara karşı görev, dini yükümlülükler, dini inanç, dini sistem, tapınma biçimi, kült” gibi anlamlara gelmektedir.⁴

Religio kelimesinin etimolojisi ve anlamı ile ilgili çeşitli görüşler vardır.

“De natura deorum”da (II, 3, 7, 28, 72) Ciceron, “religio” kelimesini legerere veya relegere’ye bağlamakta ve “Tanrılar için yapılan kült ile ilgili her şeyi özenle ele alan, bir manada yeniden ve tekrar bir araya getiren ve toplayanlar (relegerent), eligere’den elegantes, diligere’den diligentes denildiği gibi relegere’den hareketle religiosi (dindar) diye adlandırılmakta idiler” demektedir.⁵ Buradaki relegere, yapılan şeye tekrar dönmek, düşünce ve teemmülle tekrar yakalamak, dikkat ve uygulamayı iki kat yapmak demektir.⁶ Legerere kelimesi “toplamak, bir araya getirmek”, relegere ise “tekrar toplamak, yeniden bir araya getirmek, yeniden ele almak, yüksek sesle yeniden okumak” anlamlarına gelmektedir.⁷

Ciceron’a göre Religion kelimesi geniş anlamda “Tanrıların kültü” yani gelenekçe belirlenen ve titizlikle muhafaza edilen ritlerin bütünü anlamına da gelmektedir.⁸ Şu halde religio, belli bir insan gurubuna ait geleneksel inanç ve uygulamalar bütünüdür.⁹

Ciceron’un, Religio kavramına verdiği anlamı şu şekilde özetlemek mümkündür: “Bu, kişinin varlığının en derin yerinde ve layık olan her varlık özelliğiyle de uluhiyet karşısında duyduğu saygıdır. Bu saygı, cemiyetin geleneksel rit ve diğer davranışlarına iştirak etmedeki itina ile kendini gösterir”.¹⁰

⁴ S.Kabaağaç- E. Alova, Latince Türkçe Sözlük, İstanbul 1995, Religio maddesi.

⁵ Cicero, The Nature of the Gods, London 1972, s. 152; Cl. Geffre, “Religion et Religions”, Catholicisme, XII, 785.

⁶ EU, XVI; s. 27 Religion kelimesinin Latince kökü ve anlamlarıyla ilgili tartışmalar için bk. W.C. Smith, The Meaning and End of Religion, Minneapolis 1991, s. 19-23, 203-205.

⁷ S. Kabaağaç- E. Alova, a.g.e., relegere maddesi.

⁸ Cl. Geffre, Religion et Religions, Catholicisme, XII, 785.

⁹ M. Meslin, a.g.e, s. 27.

¹⁰ M. Despland, a.g.e, s. 31.

Bazıları Religio kelimesinin Relegere'den geldiğini kabul etmekte fakat Cicero'dan farklı bir anlamda ele almaktadırlar. Onlara göre relegere formunda iki fiil vardır. Birisine "re" tekrar takısıdır. O takdirde ise relogo ve relegere, "yeniden okuma, pek çok kez okuma" veya "yeniden katetme" anlamına gelir. Diğer formda ise kelimenin başındaki "re" takısı "tekrar" değil "birleşme, bir araya getirme, yaklaşma" takısıdır. O takdirde de relegere ve relegere, "toplama, bir araya getirme" anlamındadır.¹¹

Romalılara göre RELIGIO, öncelikle görünmez nesnelere insana verdiği **korku** veya onların tezahürlerine karşı ortaya çıkan **saygı duygusu** sonra da ibadetle ilgili uygulamaların **titizlikle ifası** anlamındadır.¹²

b) Hıristiyan Yazarlarda Religio Terimi:

Religio Christiana ifadesi ilk defa Arnobe'da görünür. Tertullien, Lactance, Servius ve Saint Augustin gibi Hıristiyan yazarlar religio kelimesinin, Cicero'dan farklı bir etimolojisini kabul etmektedirler. Onlara göre religio, religare'den gelmektedir. Ligare, bağlamak, religare ise yeniden bağlamak anlamındadır¹³ ve religio, "yeniden bağlamak" anlamındaki "religare" fiiline uygun olarak, "insanları Tanrı'ya bağlayan iman ve takva bağı" ifade etmektedir. Bu takdirde de religion terimi ritlerin titizlikle uygulanmasından çok yaratıcı Tanrı'ya olan bağımlılık bağı anlamındadır.¹⁴ Kelimesinin bu şekildeki türetilişi tartışılabilir bu yeni hıristiyanî din anlayışı, ilahlara karşı yükümlülüklerin itina ile yerine getirilmesi demek olan Roma dindarlığı ile Tanrı'yla ilgili dindarlık bağı olan yeni iman (hıristiyanlık) arasındaki mesafeyi de göstermektedir. Böylece religio kavramı, insanın Tanrı ile ilişkisi fikri üzerine şekillenmiştir ki bu Romalılarca kullanılan eski religio kavramından tamamiyle farklıdır.

Hıristiyanlık imparatorluğun resmi dini olduğunda Augustin, bu eski Latince kelimeyi hem Cicero hem de Lactance'ın etimolojisini benimseyerek

¹¹ A. Lalande, Vocabulaire Technique et Critique de Philosophie, Paris 1928, II, 702-703.

¹² C. Spicq, "Religion (Vertu de)", DBS, X, 210.

¹³ S. Kabağaç- E. Alova, Latince Türkçe Sözlük, Ligare, Religare maddeleri.

¹⁴ M. Meslin, a.g.e, s. 28; Lactance, Institutions divines, IV, 28, 12; Cl. Geffre, a.g.m, s.785.

kullandı. Onun hem “De vera religione” hem de “La Cite de Dieu” adlı eserlerinde bu kelime, Baba, oğul ve Ruh’tan müteşekkil yegane ve gerçek Tanrı’ya yapılan hakiki kültü ifade etmekte, putperestlik ve Yahudiliğe karşı gerçek dini teşkil etmektedir. Bu yeni dinin özü Tanrı ile olan yakınlıktır. Dindarlık ve takva artık ritler bütünü dikkatle yerine getirmek değil, İsa Mesih’te Baba ile iman, ümit ve iyilikte bir olmalıdır.¹⁵

Religare kelimesinin ayrıca bir takım ibadetlerle ilgili yükümlülük bağı olduğu da ifade edilmiştir.¹⁶

Altheim, modern filolojiden hareketle religio’nun, negligentia’ya zıt ve iradi itaat, bağlılık, sadakat anlamında olduğunu belirtmektedir.¹⁷

Religio kelimesinin kullanımı ile ilgili filolojik araştırmalar, görünmez güç veya kudretlerin bütün tezahürleri veya işaretlerine karşı aşırı dikkat niteliği ile kendini gösteren Roma dindarlığının bazı ilginç yönlerini ortaya çıkarmıştır.¹⁸ Romalılar kendi resmi kültlerinin diğer kavimlerin dini uygulamalarından ayrı olduğunu göstermek için bu kavramı kullanmışlardır.

Latince kökenli olan religion kavramı, Kitabı Mukaddes düşüncesinin özüne yabancıdır çünkü İbranilere göre imanın temel anlamı insanın bir bütün olarak Tanrı’nın çağrısına somut cevabı ve onun emirlerine itaattir yoksa hakikatlerin entellektüel olarak kabulü veya hatta özel kült davranışlarının yerine getirilmesi değildir. İmanda asıl olan kült davranışlarının yerine getirilmesi değildir. İmanda asıl olan insanın Tanrı ile ilişkisidir yoksa imanın yapısı veya kült uygulamaları değildir.

Genel Religion kavramının muahhar Yeni Ahid yazılarına geçişi, Hıristiyanlığın vahiy karakterinin tamamen terk edilmese bile zayıflamasına işarettir. Artık Hıristiyan dini anlamına gelen Religion, bir doktrin sistemi, bir organizasyon, tasvip edilmiş bir davranış biçimi ve ibadet formu haline gelmiştir.

Dolayısıyla Yeni Ahid’deki Religion teriminin asıl önemi, helenistik kilise-

¹⁵ Cl. Geffre, a.g.m, 785-786.

¹⁶ A. Lalande, a.g.e., s. 703.

¹⁷ M. Despland, a.g.e, s. 24.

¹⁸ J. Goetz, “Religion”, New Catholique Encyclopedia (NCE), XII, 240.

lerde imanın, ibranî anlayışı olan insanın Tanrı'ya itaati anlamından, din adamlarınca tasvip edilmiş doktrin, ibadet ve davranış sistemi haline getirilmesinden kaynaklanır.¹⁹

c) Yeni Ahid'de Religio Terimi:

Religio kelimesi Latince olduğu için Grekçe yazılmış olan Yeni Ahid'de geçmemekte, Kitab-ı Mukaddes'in Latince tercümesi olan Vulgat'ta ise on üç kez kullanılmaktadır. Bu on üç yerin beşinde huqqa=kanun (Çıkış, 12/43; 29/9; Levililer, 7/36; 16/31; Sayılar, 19/2); bir yerde de hizmet, kulluk= aboda (Grekçe Latreia, Çıkış, 12/26) yerine kullanılmıştır.²⁰ Yeni Ahid'de religio kelimesi üç yerde (Yakub'un Mektubu 1/27; Koloselilere Mektup 2/18; Rasullerin İşleri 26/5) geçmektedir. Yakub'un Mektubunda dinin uygulaması, Koloselilere Mektup 2/18'de ibadet, Rasullerin İşleri 5/5'te ise din anlamında kullanılmıştır. Diğer taraftan yahudiler Hz. İsa'nın getirdiği dine fırka (secta) adını vermişlerdir (Resullerin İşleri, 28/22).²¹

2. Allah Korkusu:

İnsanın Tanrı ile olan ilişkilerini düzenleyen inanç ve ödevler bütünü diye tanımlanan dine Kitab-ı Mukaddes'te verilen çeşitli isimler içinde en çok kullanılan ifade biçimidir. İbranice Yâre fiili hem "korkmak" hem de "saygı duymak" anlamındadır. İbranice'de Yire'at Elohim veya daha sık geçtiği şekliyle Yire'at Yehovah, Allah korkusu demektir ve İbranice'de din karşılığıdır. İbranice'de dini ifade edecek özel bir terim yoktur ve korku, Tanrı ile ilişkilerde temel duygu olduğu için Allah korkusu din yerine kullanılan bir terim olmuştur.²² Bu adlandırma daha çok Eski Ahid'deki duruma uygundur. Kadirî Mutlak, kendini insana korkutucu müdahalelerle, şaşkırtıcı durumlarla bildiren Tanrıya insanın takınması gereken tavra uygun bir adlandırmadır.

Yeni Ahid yazarları da alışkın oldukları bu tür deyimleri ve fakat Grekçe olarak kullanmışlardır (Resullerin İşleri, 9/31; II. Korintoslular, 5/11; 7/1; Romalılara Mektup, 3/18). Dini samimi olarak yaşayanlar Yeni Ahid'de "Al-

¹⁹ F.D. Gealy, "Religion", IDB, IV, 32.

²⁰ H. Cazelles, "Religion d'Israel", DBS, X, 240.

²¹ H. Lesetre, Religion, DB, V/1, 1031-1032.

²² F. Vigouroux, "Crainte de Dieu", Dictionnaire de la Bible (DB) II/1, 1099.

lah'dan korkanlar" diye adlandırılmaktadırlar (Luka, 1/50; Resullerin İşleri, 10/2, 22, 35; Koloselilere Mektup, 3/22).

Genelde Eski Ahid korku şeriatı, Yeni Ahid ise sevgi şeriatı diye nitelenir fakat biri diğerini ortadan kaldırmaz ve bunlar her ikisinde de bulunur. Eski Ahid'de Tanrı karşısında korkması (Çıkış 3/6); Sina'daki teofani karşısında İsrail'in korkması (Çıkış 20/18 vd); Yakub'un gece vizyonu sonucu korkması (Tekvin 28/17) gibi. İlahi gazabı ifade eden semavi işaretler karşısında duyulan korku da bu türdendir (İşaya 2/10,19). Saygı dolu korku ise ilahi tecelliler karşısında inananların normal refleksidir.

Şu halde Allah korkusu farklı şekillerde kendini göstermekte ve insanı daha derin imana sevk etmektedir.

Allah korkusu geniş anlamda din ile aynileştirilmektedir. Tesniye'de bu, Tanrı sevgisi, onun emirlerine riayet, ona ibadetle birleştirilmektedir (Tesniye 6/2, 5, 13). Bilgeler, Allah korkusunun hikmetin başı olduğunu söylemektedirler (Süleymanın Meselleri, 1/7; Mezmur 111/10). Siracide onu takvanın pratik karşılığı olarak belirtir (1/11-20). Günahkarları korkudan titretecek olan hüküm günü, Allah'ın kendisinden korkanları mükafatlandıracağı gündür (Vahiy 11/18).

Yeni Ahid bu kelimeyi temel erdem olarak alır. Tanrı her milletten kendisinden korkan ve adaletle davrananı sever (Resullerin İşleri, 10/34). Bu şekilde anlaşılan korku kurtuluş yoludur.

3. Şeriat, Torah: (Kalde dilinde dât).

Daniel, 6/5; 7/25'te bu anlamdadır. Şeriat, Tanrı'nın iradesinin ifadesidir. Makkabiler, şeriat taraftarıydılar (I. Makkabiler, 2/27). St. Paul ısrarla Şeriatı (Musa dini), İsa Mesih'in getirdiği inayet dininin karşısına koyar (Galatyalılara Mektup, 5/2,4).

4. Yol (Derek, via):

Bu terim Ahd-i Atik'te (Amos, 8/14'deki Beerşeba'nın yolu, onun dini, Septante'a göre ise "Beerşeba'nın Tanrısı" anlamındadır) geçmektedir ancak Yeni Ahid'de daha sık kullanılmaktadır: Ferisilere göre Hz. İsa "Allah'ın yolunu doğrulukla (yani hakiki dini) öğretmektedir" (Matta, 22/16; Luka, 20/21). Resullerin İşlerinde "yol" terimi hep yeni dini ifade etmektedir (9/2; 18/25, 26; 19/9, 23; 22/4; 24/22).

5. İncil:

Torah (Tevrat) kelimesi nasıl eski dini ifade ediyorsa, Evangelion (İncil) kelimesi de ekseriya yeni dini ifade etmektedir (Matta, 4/23; Markos, 1/14, 15; Romalılara Mektup, 1/16; 10/16; I. Korintoslular, 9/23).

6. Eusebeia:

İbranice'de "korku" olarak ifade edilen kavram, Yetmişler tercümesinde **Eusebeia** ile karşılanmıştır. Yeni Ahid yazarları dini kavramları Greklerden almışlardır. Dolayısıyla Eusebeia kavramı da Greklerden alınmış ve Latince'ye pietas olarak çevrilmiştir.

Saygı, kulluk anlamındaki eusebeia kelimesi İncillerde geçmemektedir. Pastoral mektuplarda on üç kez ve II. Petrus'ta beş kez geçmektedir. Pastoral mektuplar eusebeia'yı hıristiyanlaştırmışlardır. Bu kelime I. Timoteos 3/16;4/7-8'de "takva"; 2/1'de "tam bağlılık" olarak kullanılmıştır.

Eusebeia'ya akraba kavramlar olarak **Theosebeia** ve **Threskeia**'yı zikredebiliriz.

7. Theosebeia:

Theosebeia, Eusebeia'dan daha az kullanılır ve bazı geleneklerin, adetlerin uygulamasını, dini tatbikatları ve Tanrı için tapınmayı ifade eder. Eusebeia ise beşeri yükümlülüklerle ve sosyal ilişkilere de şamildir ancak kullanımında genelde her iki terim eş anlamlıdır. Theosobeia, Tekvin 20/11; Eyüp 28/28'de "Allah korkusu"nu ifade eder. Yeni Ahid'de de kelime çeşitli türevleriyle bu anlamdadır (Yuhanna 9/31; I. Timoteos 2/10).

8. Threskeia:

Tanrı'ya tapınma ve ona karşı yapılan ödevlerin tümü anlamında ve din veya dini kültün özel adı olan **Thresteia** Yeni Ahid'de sadece üç yerde (Yakub'un Mektubu, 1/26-27; Resullerin İşleri, 26/5) geçmektedir.

Pavlus, yahudi dinini bu adla zikreder (Resullerin İşleri, 26/5). Aziz Yakup, Tanrı'ya gerçek tapınmanın temel şartlarını belirtir (Yakub'un Mektubu, 1/26-27).

Threskeia "dini uygulamaları yerine getirmek" anlamındaki Threskeuo'dan gelmektedir ve dinin zahiri formu ve tezahürlerini, seremoni, litürji, ritler bayramlar ve kült davranışlarını ifade eder. Bunun yanında o daha de-

rin dini ideali ve deruni dindarlığı da içerir. Genelde bu terim yahudi kültürünü ifade eder. Yakub'un Mektubunda (1/26-27) şöyle denilmektedir: "Eğer bir kimse dindar olduğunu (threskos) sanırsa fakat yüreğini aldatarak dilini zaptetmezse dindarlığı boştur".

Threskeia, Samiri, Mısır veya putperest kültürleri için de kullanılabilir. Eski Ahid'de putperest hurafeler için kullanılmıştır.

Hülasa münhasıran muahhar, özellikle de helenistik Yeni Ahid yazılarında religion (din) olarak tercüme edilen kelimeler Threskeia (İbadet, Worship) ve Theosebeia'dır (Dindarlık, Godliness) ve şu anlamlara işaret etmektedir:

- a) Dini usullerin veya ibadet şekillerinin ifası yani doğru kült davranışları,
- b) İnsanın Tanrı'ya ve diğer insanlara karşı bütün vazifelerini kapsayan dini-ahlaki davranış yapısı,
- c) Özellikle pastoral yazılarda bir emanet ve disiplin olarak algılanan Hıristiyan imanına itaat.²³

II. Yeni Ahid'de Tanrı-İnsan İlişkisi:

Yüce Kudret karşısında bir insanın ilk duygusu saygı dolu korkudur. Eski Ahid'de bunun örnekleri çoktur (Tesniye 6/3; Eyüp 1/1; Süleyman'ın Meselleri, 8/13). Bu, Yeni Ahid'de de vardır (Rasullerin İşleri, 9/31; 10/35). Bu takdirde ise din, ahlaki planda, Rabbe ibadet, Tanrı'ya şükürdür (Yuhanna 16/2; Romalılara Mektup, 9/4; 12/1). Bu noktada sadece Allah'a ibadet edileceği emredilmiştir (Matta, 4/10; Luka, 4/8; Romalılara Mektup, 1/25). Diğer bir ifade ile Tanrı ile yarattığı arasındaki fark, Tanrı'nın yarattığına hakimiyeti, yarattığı insanın Tanrı'ya karşı sonsuz bir itaatini zorunlu kılmaktadır.

Hıristiyanlar, yeni inanç ve tecrübeyi ifade için yeni terimler kullandılar ki bunların başında "iman" gelmektedir.

Hız. İsa ilahi iradeye tam teslim olmuştur. O dünyaya girerken "Senin iradeni yapmak üzere geldim" diyor (İbranilere Mektup 10/5-9). Hız. İsa "Kendi irademi değil fakat beni gönderenin iradesini yapmak için gökten indim" demektedir (Yuhanna 6/38). Ayrıca yine "Benim yemeğim beni gönderenin iradesini yapmaktır" demektedir (Yuhanna 4/34). "Allah'a makbul

²³ F.D. Gealy, "Religion, The Interpreter's Dictionary of the Bible (IDB), IV, 32.

surette hürmet ve takva ile ibadet” Hz. İsa’nın şakirtlerinin dini idi (İbranilere Mektup 12/28).

Din Tanrı’nın inananlarıyla karşılaşması ve ilişkisidir. Kendini insanlara bildiren Tanrı, insanları takınmaları gereken ruh hali ve yapacakları davranışları da göstermiştir. Tanrı’nın aşkınlığı ve yarattıklarına benze-memesi her iki tarafın sıfatlarında da kendini göstermektedir.

Tanrı mukaddestir (I. Samuel 2/2; İşıya 40/25); İnsan ise günahkar ve kirlidir (İşıya 6/5).

Tanrı ruhtur, insan ise bedendir, toz ve küldür (Tekvin 8/27; Eyüp 42/5).

Tanrı ezeldir, ebedidir (Tekvin 21/33; Habakkuk 1/12); İnsanlar ölüm-lüdür.

Tanrı azamet sahibidir, yücedir, kadir-i mutlaktır (Markos 5/7; 14/62; İbranilere Mektup 1/3).

Bundan şu netice çıkar ki bir yaratılmışın bu yüce kudret karşısında duy-acağı ilk duygu saygı dolu korkudur. Bu korku duygusu İsrail dininde esastır: “Allah’tan kork ve onun emirlerini tut, çünkü insanın bütün vazifesi budur” (Vaiz 12/13). “Allah’ın Rabden korkacaksın ve ona kulluk edeceksin” (Tesniye 6/13).

Yeni Ahid’de de Allah korkusu söz konusudur. Hıristiyanlık başlangıçta Rab korkusunda ve Ruhulkudüs’ün tesellisinde yürüyerek çoğalmıştır (Resullerin İşleri 9/31). Bu korku salah işlemeğe (Resullerin İşleri 10/35); Allah’ı yüceltmeye (Vahiy 14/17; 15/4); birbirine saygı ve itaate (Efesoslulara Mektup 5/21; Koloselilere Mektup 2/22) sevk etmektedir.

Böylece din ahlak planında Rabbe itaat ve kulluk (latreia), Allah’a hizmet demektir (Yuhanna 16/2; Romalılara Mektup 9/4; 12/1). Sadece Allah’a tapılması ve yalnızca Ona kullak edilmesi emredilmiştir (Matta 4/10; Luka 4/8; Romalılara 1/25). Allah’a makbul surette hürmet ve takva ile ibadet edilmesi istenmektedir (İbranilere Mektup 12/28).

Bu itaat ve kulluk insanın bütün varlığını Allah’a takdimi suretiyle ola-caktır (Romalılara Mektup 12/1).

Allah’tan korkan mütevazi dindarın psikolojisi, kölenin (ebed=doulos) efendisi karşısındaki psikolojisi gibidir. O sadece O’na bağlı olmanın şuuru içinde huzurunda saygıyla durmakta varlık sebebinin öna hizmet olduğunu da bilmektedir. Onun erdemi itaatkâr olmaktır (Romalılara 6/16; Titus 2/9).

Allah’ın kulu, Tanrının sahiplendiği (Haggay 2/23) ve kendi otonomisini kaybeden kişidir (I. Petrus 2/16; Vahiy 22/6).

Varlıklarını Allah’a kulluğa adayanlara dindar (religieux) denilmektedir. Din (Religion) ise, dini eylemlerin her detayı üzerinde durarak bu kulluk işinin yerine getirilmesidir.